

tot 63%. De afgelopen twee jaar ligt dit cijfer zelfs op 75% en komt daarmee overeen met de landelijke cijfers. In een ver en grijs verleden, in de periode 1888-1897, zijn de eerste aankomstdatum en het broedsucces van Ooievaars in Frankendael bijgehouden (Stuijt en Vlek, 1994). In die tien jaar varieerde de aankomstdatum tussen 21 februari en 30 maart en vlogen gemiddeld 3,7 jongen per jaar uit. Vergeleken met de ruim twee jongen die tegenwoordig uitvliegen, zowel landelijk als in Amsterdam, is dat een hoog broedsucces. Toch neemt de populatie Ooievaars in Nederland tegenwoordig toe, terwijl die aan het einde van de 19e eeuw al aan het afnemen was. Er moet in die tijd sprake zijn geweest van een hogere sterfte dan nu het geval is. Als cultuurvolger heeft de Ooievaar zich de afgelopen eeuw waarschijnlijk nog verder aangepast aan de mens. De soort profiteert tegenwoordig van bijvoeden, gebruikt op grote schaal vuilnisbelten om te foerageren en hoeft mede daardoor, en door het warmer worden van de winters, steeds minder ver weg te trekken. Deze drie factoren, die eind 19e eeuw nog niet golden, hebben de sterftেকans voor Ooievaars ongetwijfeld doen afnemen.

Toekomstige ontwikkelingen

Het ligt voor de hand dat de populatie Ooievaars in de Amsterdamse regio verder zal stijgen. Ten noorden van Amsterdam is genoeg ruimte en voedsel om nog enkele paren te huisvesten. Ook kan de dichtheid in de stad verder toenemen. Wel zal daardoor steeds meer intraspecifieke concurrentie optreden met als gevolg daarvan mogelijk lager broedsucces. Vooral in het begin van het broedseizoen vinden vaak gevechten plaats om geschikte broedlocaties. Het kan er dan heftig aan toe gaan. Zo werd een vrouwtje van het nest bij de Vrije Geer bij een dergelijk gevecht zelfs een keer gedood. De vier eieren werden vervolgens door mensen uit het nest gehaald en in een broedmachine in Artis uitgebroed.

Het lijkt me goed mogelijk dat over een jaar of tien 25 paar Ooievaars in de Amsterdamse regio broeden. Als we in staat zijn ons leefmilieu te verbeteren met nog schoner water en minder gebruik van landbouwgif zal dat ook gunstig zijn voor Ooievaars. Wel is het dan van belang voldoende foerageergebied voor Ooievaars te behouden in de omgeving van Amsterdam, geen vanzelfsprekendheid met de strijd om de ruimte die gaande is.

Literatuur

Boele A., Van Bruggen J., Hustings F., van Kleunen A., Koffijberg K., VERGEER J.W. & VAN DER MEIJ T. 2020. Broedvogels in Nederland in 2018. Sovonrapport 2020/07. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Louwe Kooijmans, Jip. 2002. Guus in Frankendael. De Gierzwaluw 40-3.

Stijt L. & R. Vlek. Frankendael, Het reigerbos in de Watergraafsmere. De Gierzwaluw 32-4.

Turnhout van C., A. Enters, W. de Nee & J. Nienhuis. 2017. Trends in broedprestaties van Nederlandse Ooievaars. Limosa 90:4.

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Afscheid van de Hem-Slechtvalken

Roely Bos

Sluiting van de kolencentrale

In stad en ommelanden is het bekend: de laatste kolencentrale van het Nuon, nu Vattenfall, aan de Nieuwe Hemweg is versneld dichtgegaan. In plaats van eind 2024 is deze centrale al aan het einde van 2019 gesloten, omdat in Nederland de CO2-uitstoot in 2020 25% minder moet zijn, anders wordt het Urgenda-doel niet gehaald. Of dat doel gehaald gaat worden, daar zijn de meningen zeer over verdeeld. Het Planbureau voor de Leefomgeving geeft optimistische getallen door, maar critici schieten die af. In ieder geval levert de sluiting van de laatste kolencentrale van de Hemweg slechts 1% reductie op. De Coronacrisis heeft waarschijnlijk meer invloed.

Wat minder mensen weten is dat naast het ontslag van een paar honderd medewerkers deze klimaatmaatregel ook van invloed is op het paartje Slechtvalken dat al een aantal jaren op deze locatie broedt. In 2002 is de eerste slechtvalkennestkast opge-

FOTOS: ROELY BOS

Het wijfje Slechtvalk vliegt vaakzaam en alarmerend rond tijdens een ringsessie

hangen in een nis in een schoorsteenpijp, op 120 meter hoog, waarna deze vrijwel meteen door Slechtvalken in gebruik genomen werd. Toen deze schoorsteen niet meer nodig was en moest verdwijnen is de kast in november 2011 verplaatst naar een liftgebouw. De toenmalige territoriale valken moesten even zoeken, maar ook in deze wat lager gelegen kast (90 meter) is jarenlang gebroed. Op 9 mei 2019 dachten we de laatste twee Hem-jongen geringd te hebben, op het dak, lekker in het avondzonnetje. We hadden nog de hoop de kast elders op het terrein te mogen plaatsen en hadden een mooie locatie op het oog, maar jammer genoeg is hier geen toestemming voor gegeven. Maar de nestkast bleef nog in het liftgebouw staan en de buitenwebcam bleef nog actief. Het wachten was op een vergunning om de nestkast te mogen verwijderen; als dat niet op tijd gebeurt is het broedseizoen van de Slechtvalken alweer begonnen en dan mag zoiets niet meer. De eerste slechtvalkeieren in Nederland worden al vanaf eind februari gelegd, na een baltsen paringsperiode van een aantal weken. En wat bleek, er kwam nog geen vergunning en het was het paar Slechtvalken (met de ringen LU en VJ) gegund om ook in 2020 in de kast te broeden. Er werden drie eieren gelegd waarvan er twee uitkwamen. Ook dit jaar werd op het dak geringd, handig in het corona-tijdperk, genoeg ventilatie in ieder geval. De vraag is natuurlijk waar dit paartje Slechtvalken wil gaan broeden mocht de nestkast van de Hemweg verdwenen zijn. De valken zullen op zoek gaan naar een geschikte plek in de buurt, desnoods een dak met kiezelstenen. Misschien verplaatsen ze hun woonst en bezetten ze een ander hoog gebouw in de buurt. Zodra het duidelijk wordt op welk gebouw ze graag verblijven is het aan ons, slechtvalkliefhebbers, ringers, Werkgroep Slechtvalk Nederland (opgegaan in de Werkgroep Roofvogels Nederland) en onze stadsecoloog, om de eigenaren en gebruikers van dat gebouw te benaderen om over een nieuwe nestkast te praten.

De Hem-valken en hun broedresultaten vanaf 2002

Paul Marcus, fan van het eerste uur, volgt sinds jaar en dag de Slechtvalken van de Centrale Hemweg en heeft vanaf het plaatsen van de kast in mei 2002, waarvan hij op de hoogte werd gesteld door Onno Wildschut, nauwgezet gegevens bijgehouden over de territoriale Slechtvalken en hun broedresultaten. Voor dit stuk heeft hij zijn vogeldagboeken doorgeplozen op zoek naar aantekeningen over de broedresultaten van de Hem-valken, en kwam met gedetailleerde informatie aan. Zijn en mijn zakelijke gegevens heb ik verwerkt in een tabel. Mijn belangstelling voor deze Slechtvalken dateert van 2007, toen ik met een oude verrekijker vanaf de Nieuwe Hemweg een Slechtvalk een stootduik zag maken op een stadskuif. Zoiets vergeet je niet. Er zijn slechtere kennismakingen voorstelbaar!

Er valt een boek te schrijven over de belevenissen en de levens van de territoriale Slechtvalken van de Centrale Hemweg en hun belagers. Er is wat afgevochten rond de nestkasten. Soms werden indringers netjes en zonder al te veel gedoe naar de grenzen van het territorium begeleid, maar er zijn ook gevechten op leven en dood geweest. Zo schrijft Paul dat hij op 7 en 8 oktober 2002 gevechten tussen twee Slechtvalken zag boven het gebouw van de Belastingdienst in Sloterdijk. In mei 2002 had hij bij de nieuwe nestkast een 2e kalenderjaar slechtvalkwijfje zien rondscharrelen, maar in voorjaar 2003 bleek er

Dreigpose van de territoriale valk tijdens een aanval van een vreemde

Vrouw VJ en man LU bij broedsel in de nestkast

Eieren kunnen gerust een poos blootliggen.

FOTO'S: SCREENSHOTS VAN DE WEBCAMBEELDEN

een adulte dame te zitten, met ringcode DN uit Drogenbos in België, geringd in 2001. In de kast zijn toen de geplukte veren van een juveniele Slechtvalk aangetroffen en naderhand is tussen het grind nog een stukje onderkaak van een wijfje Slechtvalk gevonden. Het heeft er dus de schijn van dat DN haar leeftijdsgenote om het leven heeft gebracht. In 2005 was ze zelf aan de beurt en werd ze na hevige gevechten op 18 maart op haar beurt verjaagd door een Duitse uit Düsseldorf, maar zij ontkwam aan de dood. Mijn aantekeningen melden dat DN in 2008 in de nieuwe nestkast bij de burens, het Afval-energiebedrijf (indertijd AVI genaamd) aan de Australiëhavenweg, is gaan broeden, samen met de jonge slechtvalkman R1 (Hem, 2005, dus een zoon van haar belagster) totdat zij ook daar op 18 april 2010 na diverse gevechten door een Duitse Slechtvalk verjaagd is. Ze was een opmerkelijk donkere Slechtvalk, en daardoor goed herkenbaar. Ze is door ons nooit meer gezien.

Er zijn van 2003 tot en met 2020 48 slechtvalkkuikens (34 mannetjes! Leuk voor een onderzoek, daar ben ik dan ook mee begonnen) geringd op de Hemcentrale. Er zijn er meer geboren, en er zijn nog meer eieren gelegd. Sommige kleintjes gingen door een onbekende oorzaak dood, sommige door verwaarlozing vanwege slechtvalkgevechten,

Twee pas geringde jongen en niet uitgekomen ei met volgroeid embryo

FOTO: ROELY BOS

Broedsels in de nestkasten van de Centrale Hemweg Amsterdam sinds 2003

JAAR	OUDERS	AANTAL EIEREN	AANTAL JONGEN	DATUM RINGEN	RINGNUMMERS	BIJZONDERHEDEN
2003	♀DN	3	2	6-5-2003	♂10(nul) ♂11	DN geringd 2001 in Drogenbos, België Een jong meteen dood bij uitvliegen
2004	♀DN		4	13-5-2004	♂M4 ♀O0(nul) ♀O1 ♀O2	
2005			3	6-6-2005	♂R1 ♀T2 ♀T3	♀DN verjaagd in maart. ♂R1 ging dood bij gevechten op 29-7-2017 na actief leven op het AEB. Zorgde voor 27 uitgevlogen jongen.
2006			4	15-5-2006	♂R7 ♂R8 ♂R9 ♂S0	
2007			4	7-5-2007	♀W3 ♂V2 ♂V3 ♂V4	
2008			4	5-5-2008	♀X8 ♀X9 ♂DD ♂DE	
2009			4	13-5-2009	♂FI ♂FJ ♂FO ♂FP	
2010			4	14-5-2010	♀OC ♀OD ♂UI ♂UH	
2011			3	Niet geringd		Broedpaar werd bijstaan door subadulte vrouw.
2012						nieuwe kast nov. 2011. ♀VJ (Maasvlakte 2011) en ♂FH (Haarlem 2009) aanwezig
2013	♀VJ	3	2	11-5-2013	♀IH ♂LZ	1 ei onbevrukt
2014	♀VJ	4	4	7-5-2014	♀IO ♂LL ♂LU ♂LV	
2015	♀VJ	4	4	18-5-2015	♂BKB ♂BKH ♂BJR	♂LU van 2014 nog steeds aanwezig
2016	♀VJ ♂LU	3	3	11-5-2016	♀AJI ♂BSA	1 kuiken snel dood, moeder VJ gepaard met zoon LU
2017	♀VJ ♂LU	2	2	16-5-2017	♀ARO	kuiken na 5 dagen dood
2018	♀VJ ♂LU	3	3	22-5-2018	♂BSC ♂BSS ♂BSP	4 dagen aan een stuk niet gebroed vanwege gevechten
2019	♀VJ ♂LU	3	2	9-5-2019	♂BSX ♂BSO	3 ^e ei met volgroeid embryo
2020	♀VJ ♂LU	3	2	28-5-2020	♂CEP ♂CES	3 ^e ei niet bevrucht

Tot en met 2014 is naast de metalen Arnhem-ring met een oranje kleuring met twee tekens gewerkt, daarna met een witte ring met drie tekens.

maar geen verloor het leven door broeder- of zustermoord. Meestal zitten slechtvalk-kuikens bij het voeren netjes op een rijtje. De grootste schreeuwer krijgt het eerst, en de nakomertjes hebben het moeilijk vanwege hun grootte, waardoor ze snel achter hun broers en zussen verdwijnen en ze heel soms, bij weinig aanvoer, te weinig krijgen om in leven te blijven, maar agressie van de oudste richting de jongste zoals in het nest van een Amerikaanse Zeearend zul je niet snel meemaken. Daar is het tweede jong werkelijk reserve. Toch heb ik voor mijn ogen iets zien gebeuren wat me verbijsterde. Slechtvalk LU, geboren bij de Hem in 2014 en daar gebleven omdat hij in zijn eerste jaar wat slagpennen miste waardoor zijn ouders voor hem bleven zorgen, greep in 2015 een pasgeboren kuiken uit de nestkast. Kennelijk dacht hij dat er prooien voor hem waren neergelegd. Gelukkig voor de andere kuikens waren de ouders daarna erg alert op de aanwezigheid van LU, en kwam hij niet meer binnen.

Lang niet alle uitgevlogen juveniele Slechtvalken overleven de eerste maanden. Soms overleven ze zelfs hun allereerste vlucht, hun maiden flight, niet. Zo vloog een van de jongen uit het eerste broedsel voor de ogen van onder andere Paul in een werkende gasturbine. Er is niets meer van teruggevonden. Die eerste vluchten zijn nog stuntelig, hoewel het gemak waarmee ze voor het eerst van het rooster stappen en op de wieken gaan jaloersmakend is. De plaatsen waar ze in het begin neerkomen zijn af en toe ongeschikt om er weer vandaan te vliegen, en in zo'n geval steekt de mens een helpende hand toe en zet de juveniel weer op een hoog dak of brengt hem naar de vogelopvang De Toevlucht, zoals in 2004, 2006, 2008 en 2010. Soms vliegen ze zich te pletter tegen gebouwen of raampartijen, of tegen een trein of vrachtauto. Omdat de meeste juveniele Slechtvalken geringd zijn, wordt een dergelijk ongeval vaak gemeld bij een werkgroep of ringstation.

Ik ga ze missen, deze valken, die voorlopig de anonimiteit in zullen gaan. Hun ringen zijn vanaf de grond nauwelijks af te lezen. Mannetje LU heeft zich in de loop van de jaren ontwikkeld tot een zorgzame vader. Schitterde hij tijdens zijn eerste broedseizoen nog door afwezigheid, in 2019 was hij de nestkast bijna niet uit te krijgen en moest moeder VJ wachten op haar beurt om te voeren (in 2020 deed de webcam het nauwelijks). LU is een zoon van zijn partner VJ, die in mei 2011 als kuiken geringd is op de electriciteitscentrale op de Maasvlakte en sinds 2012 aanwezig op de Hemcentrale. In 2013 had ze daar haar eerste broedsel. LU's broer LL resideert sinds 2017 op het nabijgelegen Afvalenergiebedrijf, waar hij R1, geboren op de Hem in 2005, heeft verjaagd. Ik heb zo veel gekeken naar en beleefd met de Slechtvalken van de Hemcentrale en het AEB dat het bijna familieleden zijn geworden. In De Gierzwaluw van december 2009, jaargang 47 nr. 3, heb ik een stuk geschreven over de Slechtvalken van het AEB, en in nummer 54-4 van december 2016 over de Amsterdamse broedgevallen sinds 2003. In jaargang 58-2 wordt het Amsterdam-Centrum-paartje belicht, en nu dus weer een artikeltje. Waar het hart vol van is loopt de mond van over.

Op hoge poten (IV)

Adrie Streefland

Nadat in 2015, 2017 en in 2019 in totaal zes paartjes Stelklut binnen het werkgebied van de VWGA hebben gebroed, met twee (uit twee paar in 2015), respectievelijk drie (uit een paar in 2017) vliegvlugge jongen op het Landje van Geijssel, en een mislukt legsel in 2019, waarvan het door predatie beschadigde ei thans tussen een miljoen andere artefacten in Museum Naturalis ligt, was het in 2020 opnieuw raak. Het begon rond 19 april met vijf Stelkluten, in het westelijke gedeelte. In de weken daarop bezochten nog enkele exemplaren het Landje, maar zij vlogen weer door. Op 5 mei was er een baltsend paartje aanwezig, dat een week later op 12 mei een bezet nest met eieren had. Zoals in andere jaren zat het mannetje onregelmatig op het nest, terwijl het vrouwtje in de buurt foerageerde, kennelijk om krachten op te doen om eieren te kunnen produceren. Uiteindelijk, rond 16 mei, nam ook het vrouwtje op de eieren plaats. Rond die datum zijn met behulp van een telescoop vier eieren op het nest waargenomen en was het legsel compleet.

Het mannetje nam zijn agressief verdedigende taak op zich, zo nu en dan afgelost door het vrouwtje. Mooi om te zien dat ze, terwijl ze het nest naderden, modder en water van hun lange poten en tenen afslingerden, alvorens op het nest plaats te nemen. Gelukkig zat een broedende Kievit, op dezelfde modderbank, op net genoeg afstand van de Stelklut, zodat de haast wrede grensconflicten zoals in 2015 nu achterwege bleven. Voor de verdediging van beide nesten hadden ze echter goede kompanen aan elkaar. Tureluur en Kleine Plevier scharrelden er ook rond, net als een Hermelijn, die echter telkens aan de andere zijde van het Landje werd waargenomen. Andere potentiële predatoren, zoals de veelvraat Kleine Mantelmeeuw, waren op afstand in de omliggende weilanden aan het foerageren. Roofvogels, zoals de plaatselijke Buizerd, Sperwer of Slechtvalk, werden niet vaak waargenomen. De Vos leek dit jaar afwezig.

FOTO: BERTIE VAN ELDIK

Drie vliegvlugge jongen in de Zouweboezem bij Ameide